

Onderzoekplan Geletterdheid op Bonaire

Inleiding

De Stichting Lezen & Schrijven Bonaire is in het voorjaar van 2015 opgericht en is een initiatief van Rotary Club Bonaire. De Stichting Lezen & Schrijven Bonaire zet zich in om op Bonaire laaggeletterdheid te helpen voorkomen en te verminderen. Geletterdheid is een fundamentele voorwaarde voor duurzame inzetbaarheid op de arbeidsmarkt, zelfredzaamheid van burgers en sociale cohesie (voorkomen van uitsluiting). De leden van de Rotary Club Bonaire ervaren in de dagelijkse praktijk dat de laaggeletterdheid op Bonaire hoog is. Papiamentu is voor veel inwoners de moedertaal of dominante taal die zij spreken.

Laaggeletterdheid is niet gelijk aan analfabetisme (het geheel niet kunnen lezen en schrijven). Mensen zijn niet geletterd of ongeletterd, maar zijn meer of minder geletterd. Het gaat dus om een glijdende schaal. De vraag wanneer dat niveau (on)voldoende is, wordt gerelateerd aan de mogelijkheden om maatschappelijk en beroepsmatig te functioneren. Laaggeletterdheid is dus te veel moeite hebben met lezen en schrijven om voldoende te kunnen functioneren in het dagelijks leven. Laaggeletterdheid is contextafhankelijk en toont zich voor een belangrijk deel in de problemen die door de persoon worden ervaren in zijn of haar functioneren. Laaggeletterdheid is daarom voor een deel normatief en voor een deel subjectief.

Rond het begrip laaggeletterdheid worden verschillende niveau-aanduidingen en definities gehanteerd. In Nederland wordt laaggeletterdheid vaak gedefinieerd als de groep volwassenen die op het gebied van taalvaardigheden onder niveau 1F van het Nederlandse referentieniveau taal en rekenen presteert. Dit is het niveau dat kinderen aan het einde van de basisschool worden geacht te halen. Daarnaast bestaat een internationale definitie van laaggeletterdheid, afkomstig uit onderzoek naar vaardigheden van volwassenen in OECD-landen (IALS, ALL- en PIAAC-onderzoeken). De OECD definieert geletterdheid als het vermogen om geschreven teksten (digitaal of op papier) te begrijpen en te analyseren. Maar ook om met die informatie adequaat te kunnen handelen: een formulier invullen, een routeplanner gebruiken, een bijsluiter lezen of financiële producten te kunnen beoordelen. Dit stelt mensen in staat om actief deel te nemen aan de maatschappij, doelen te bereiken en zich verder te ontwikkelen. Laaggeletterden zijn die volwassenen, die op de laagste niveaus van taalvaardigheden uit deze internationale onderzoeken presteren (OECD, 2013).

Er is voor zover bekend geen onderzoek naar laaggeletterdheid in het Papiamentu gedaan. Er is wel onderzoek gedaan naar de taalvaardigheid in het Nederlands. Uit diverse onderzoeken (Berben, 2010; Taalunie, 2014) en onder andere rapportages van de onderwijsinspectie (2009a; Inspectieverslagen van de scholen in de periode 2010 - 2015) blijkt dat het taalniveau Nederlands van de Antilliaanse studenten onvoldoende is. Dat wil zeggen dat de studenten niet taalvaardig zijn in het Nederlands.

Doel van het onderzoek

De Stichting Lezen & Schrijven Bonaire laat een onderzoek uitvoeren, met als doel de omvang van de laaggeletterdheid in het Papiamentu en Nederlands op het eiland vast te stellen. Ook moeten de resultaten van het onderzoek input geven voor te nemen acties om de laaggeletterdheid op het eiland te voorkomen en te verminderen. Deze acties richten zich op het bevorderen van

geletterdheid onder jongeren en onder volwassenen en het stimuleren van het lezen bij kinderen. De verwachting is dat de hierdoor de laaggeletterdheid binnen 5 jaren zal afnemen. Om dit te kunnen vaststellen heeft de Stichting het voornemen het onderzoek na 5 jaar te herhalen.

Probleemstelling en onderzoeksvragen

Papiamentu is op Bonaire de thuisspreektaal voor een deel van de totale bevolking van Bonaire. Op de meeste PO scholen wordt vanaf groep 5 instructie gegeven in het Nederlands. Het aanvankelijk leren lezen, taal en schrijven wordt nog wel in het Papiamentu onderwezen, maar het voortgezet technisch lezen, rekenen en begrijpend lezen vindt in het Nederlands plaats. Ook de toetsen worden voornamelijk in het Nederlands afgenomen. Een uitzondering zijn de taaltoetsen uit de methode Fiesta di Idioma. De toetsen worden op de meeste PO scholen door de leerkrachten samengesteld en zijn niet genormeerd. Scholen variëren naast de taaltoets in het gebruik van lees- en rekentoetsen in het Papiamentu, Een enkele school doet inmiddels ervaring op met de instructietaal Nederlands en toetsen vanaf groep 3. De instructietaal op het voortgezet onderwijs is Nederlands. De toetsen en examens worden eveneens in het Nederlands afgenomen.

Taalvaardigheden worden grotendeels verworven in het onderwijs, maar wordt onderhouden en verder ontwikkeld door het gebruik van taal in het dagelijks leven en op het werk. Hiervoor geldt de stelling 'use it or lose it': voor het gebruik van kennis en vaardigheden is het belangrijk ze te (blijven) gebruiken. Op Bonaire blijft het onderhouden en gebruik van Papiamentu na groep 5 dus grotendeels beperkt tot buiten het onderwijs.

Niet duidelijk is hoe groot het percentage laaggeletterdheid in Papiamentu en Nederlands op Bonaire is. In het PIAAC wordt laaggeletterdheid vastgesteld bij respondenten in de leeftijd van 16 tot 65 jaar. De reden hiervoor is dat laaggeletterdheid wordt gerelateerd aan de mogelijkheden om maatschappelijk en beroepsmatig te functioneren. Laaggeletterdheid is dus te veel moeite hebben met lezen en schrijven om voldoende te kunnen functioneren in het dagelijks leven. In dit onderzoek naar taalvaardigheid in het Papiamentu en Nederlands stellen we laaggeletterdheid vast in een leeftijdsgroep vanaf 18 jaar.

Het is ook van belang te weten welke factoren van invloed zijn op de laaggeletterdheid, zodat er gericht acties kunnen worden ondernomen. Te denken valt aan factoren zoals, gebruik van Papiamentu en Nederlands in de thuissituatie, het lezen of voorgelezen worden of gebruik in de in de werksituatie. Het gaat hierbij om taalcontact (luisteren en lezen) en taalgebruik (spreken en schrijven). In verschillende leeftijdscohorten wordt het taalcontact en het taalgebruik onderzocht. We onderscheiden de volgende cohorten:

- A. Leeftijdscohort 0 -4 jaar crèche: Voorschoolse opvoeding Crèche/stimulering meertaligheid/
- B. Leeftijdscohort: 4- 6 jaar start PO: groep 1 en 2 kleuterschool taalontwikkeling meertaligheid
- C. Leeftijdscohort: 6-12 jaar: einde basisschool, overgang voortgezet onderwijs
- D. Leeftijdscohort jongeren tussen de 12 en 18 jaar: SGB=Scholengemeenschap Bonaire
- E. Leeftijdscohort: >18 jaar volwassenen

Door de cohorten over vijf jaar opnieuw te onderzoeken kunnen ontwikkelingen in de laaggeletterdheid zichtbaar worden gemaakt.

De hoofdvraag van het onderzoek is:

- Wat is het percentage laaggeletterden in het Papiamentu en Nederlands in de leeftijdsgroep van 12 tot 65 jaar?

Om aanwijzingen te verkrijgen over mogelijke interventies ter voorkoming en vermindering van laaggeletterdheid worden aan deze hoofdvraag de volgende vragen toegevoegd:

- Hoe ervaren de respondenten hun geletterdheid in het Papiamentu en Nederlands?
- Welke taalcontact hebben de respondenten in de cohorten a t/m e het Papiamentu en Nederlands?
- Welke taalgebruik hebben de respondenten in cohorten c,d en e het Papiamentu en Nederlands
- Welke activiteiten ervaren de respondenten in cohorten c, d en e als effectief voor het verhogen van hun geletterdheid in het Papiamentu en Nederlands en waarom?
- Hoe ervaren de respondenten de gevolgen van hun niveau van geletterdheid in hun dagelijks leven?

Onderzoekopzet

Het onderzoek bestaat uit een vragenlijstonderzoek. Het onderzoek wordt waar mogelijk met bestaande instellingen en partijen op Bonaire uitgevoerd om een zo hoog mogelijke respons te verkrijgen.

Instrumenten

- *Vragenlijst niveau geletterdheid Papiamentu en Nederlands.*
Voor het vaststellen van laaggeletterdheid in het Nederlands zijn meerdere instrumenten beschikbaar. Deze instrumenten ontbreken voor het Papiamentu. Voor dit onderzoek wordt daarom een eenvoudig instrument ontwikkeld, gebaseerd op bestaande instrumenten. In Nederland is bijvoorbeeld recentelijk een Taalmeter ontwikkeld als instrument om laaggeletterdheid in het Nederlands te signaleren. Deze bestaat uit 24 meerkeuzevragen en het invullen ervan duurt maximaal twaalf minuten. De Hogeschool van Amsterdam heeft de Taalverkener ontwikkeld, die met zes vragen op papier de mate van geletterdheid onderzoekt. Ook maakt Forma gebruik van een instaptoets om het niveau in het Papiamentu vast te stellen. Deze instaptoets kan worden gebruikt als basis voor de vragenlijst laaggeletterdheid Papiamentu.
Het instrument dat voor het onderzoek naar geletterdheid in het Papiamentu wordt ontwikkeld bestaat uit een vragenlijst met can-do- statements met betrekking tot Papiamentu en Nederlands. Deze worden afgeleid uit de can do statements uit het Europees Referentie kader. De vragenlijst wordt aangevuld met vragen met betrekking tot:
 - Het niveau waarop respondenten hun geletterdheid in het Papiamentu en Nederlands ervaren.
 - Activiteiten die respondenten als effectief ervaren om hun geletterdheid in het Papiamentu en het Nederlands te verhogen en waarom.
 - Belemmeringen die respondenten ervaren in hun dagelijks leven ten gevolge van hun niveau van geletterdheid in Papiamentu en het Nederlands.

- *Achtergrond vragenlijst*
Er wordt een uitgebreide vragenlijst ontwikkeld om de achtergrondgegevens vast te stellen.
- *Vragenlijst leidsters/leerkrachten en docenten*
Er wordt een vragenlijst ontwikkeld waarin onder andere wordt gevraagd naar de activiteiten die op de scholen worden uitgevoerd om de taalvaardigheid in het Papiamentu en het Nederlands te verhogen en naar de resultaten hiervan.
- *Vragenlijst peuterspeelzalen/scholen*
Er wordt een vragenlijst voor peuterspeelzalen/scholen ontwikkeld waarin wordt gevraagd naar de geletterdheid van de leerlingen in het Papiamentu en in het Nederlands in de verschillende leerjaren. Hierbij gebruikt de school de eigen toetsresultaten.

Inhoud achtergrondvragenlijst per cohort:

	Cohort A	Cohort B	Cohort C	Cohort D	Cohort E
Leeftijd	X	X	X	X	X
Geslacht	X	X	X	X	X
Wat is de hoogste de hoogste afgesloten opleiding?				X	X
Voorschoolse instelling bezocht?	X	X	X	X	X
Al dan niet meertalige opvoeding (Papiamentu/Spaanstalig/Nederlandstalig).	X	X	X	X	X
Thuis taal	X	X	X	X	X
Contact met Papiamentu en het Nederlands buiten het onderwijs		X	X	X	X
Samenstelling gezin	X	X	X	X	X
Land van herkomst ouders/grootouders	X	X	X	X	X
Hoe vaak wordt het kind in het Papiamentu en in het Nederlands voorgelezen? Welke redenen worden aangegeven als er niet wordt voorgelezen? Hoe vaak wordt een bibliotheek bezocht? hoe vaak wordt een boekhandel bezocht?	X	X			
Hoe vaak leest de respondent in het Papiamentu en in het Nederlands? -Welke redenen worden aangegeven als er niet wordt gelezen? - Hoe vaak wordt de bibliotheek bezocht? - Hoe vaak wordt de boekhandel bezocht?		X	X	X	X
Hoe vaak wordt er tv gekeken? In welke taal/talen het meest?	X	X	X	X	X
Hoe vaak wordt de computer gebruikt?		X	X	X	X

Wordt er thuis gelezen? Wat is de taal waarin wordt gelezen?	X	X	X	X	X
Hoe is de taalkennis/niveau Nederlands en Papiamentu bij de start van de basisschool?		X			
Hoe is de taalkennis/niveau Nederlands/Papiamentu) (technisch lezen en begrijpend lezen en rekenen) bij het verlaten van de basisschool?			X		
Wat is het niveau van taalvaardigheid in de Nederlandse taal?			X	X	X
Wat is het niveau van geletterdheid in het Papiamentu?			X	X	X
Heeft de respondent op dit moment werk, is deze in de ziektewet?					X
Op welke wijze wordt Papiamentu, Nederlands en andere talen gebruikt in het werk?					X

Naast de beide instrumenten wordt gebruik gemaakt van

Dataverzameling

- De uitgebreide achtergrondvragenlijsten worden afgenomen in cohorten A t/m E.
- De vragenlijsten waarmee het niveau van geletterdheid in het Papiamentu en Nederlands wordt vastgesteld, wordt afgenomen in de cohorten C, D en E. Hiermee wordt een goed en breed beeld van het gebruik en de kwaliteit van het gebruik van het Papiamentu en Nederlands verkregen in de leeftijdsgroep van 12 tot 65 jaar.
- In cohort B t/m D worden beschikbare toetsen Papiamentu en Nederlands gebruikt om het niveau van de taalvaardigheid in beide talen in de verschillende cohorten vast te stellen.
- Om de representativiteit van de respondenten te kunnen vaststellen voor de hele bevolking worden diverse statische gegevens, zoals bevolkingsgegevens, examenresultaten van de basiskernvakken verzameld.
- In cohort A en E worden de vragenlijsten afgenomen bij de respondenten thuis of een andere sociale omgeving als bedrijven en kerken. Indien de respondent ouder of verzorger is van kinderen in de leeftijd van 0 -4 jaar (cohort A) vult de respondent zowel de eigen vragenlijsten in als de achtergrondvragenlijst(en) voor het kind/ de kinderen in. Het invullen van de vragenlijsten wordt op een laptop uitgevoerd. De respondenten krijgen op deze wijze toegang tot vragenlijsten via een link naar in het verzamelprogramma in surveymonkey. Respondenten die dat niet willen of kunnen, vullen een papieren versie in. De antwoorden worden later door een onderzoeker in Nederland in surveymonkey ingevoerd.
- In de cohorten B, C en D worden de achtergrondvragenlijsten op school ingevuld. Daartoe ontvangen de scholen een link naar de vragenlijsten op surveymonkey. Daarnaast krijgen de scholen een vragenlijsten voor leidsters/leerkrachten/docenten waarin naar de acties worden gevraagd die ze met leerlingen uitvoeren te verhogen van de taalvaardigheid in het Papiamentu en Nederlands. De leerkrachten en docenten vullen ook de vragenlijsten in voor cohort E.

Planning

Het onderzoek wordt volgens onderstaande planning uitgevoerd.

Planning onderzoek 2015	Acties Rotary:	Acties CPS
juni	Akkoord geven op de opzet onderzoek en offerte ondertekenen	Opzet onderzoek en contract aanleveren. Informatiebrief voor instellingen maken om de benodigde gegevens te verkrijgen.
juli	Akkoord geven op vragenlijsten	Samenstellen van de vragenlijsten met korte begeleidende toelichting. Vertalen vragenlijsten en korte begeleidende toelichting in het Papiamentu Aanmaken van verschillende links naar vragenlijsten en naar contactpersoon mailen
juli	Het waar mogelijk verspreiden en verzamelen van de vragenlijsten. Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van de reeds aanwezige gegevens. Het inzetten van eilandbewoners om het invullen te begeleiden.	
augustus		Het invoeren van de resultaten van vragenlijsten die niet via surveymonkey zijn ingevuld.
augustus/ september		Verwerken gegevens in laagdrempelige visuele rapportage, schrijven van conclusies en het doen van aanbevelingen per leeftijdsgroep.
september		
september/ oktober	Reactie geven op eerste versie rapportage	Eerste versie rapportage aanleveren
oktober	Samenstellen brochure van onderzoek. Regelen presentatie onderzoek.	Definitieve versie rapportage aanleveren

Uitvoering onderzoek

Het onderzoek wordt uitgevoerd door mw dr. Linda Odenthal, dhr. Henk Logtenberg en mw. Aafke Bouwman (tevens coördinator).

Het aanspreekpunt vanuit de Stichting Lezen & Schrijven Bonaire is dhr. Addo Stuur.

CPS en Stichting Lezen & Schrijven Bonaire voeren de werkzaamheden volgens planning uit. Indien een van beide partijen niet aan deze verplichting kan voldoen, vindt binnen 3 dagen na deze constatering overleg plaats op welke wijze de planning aangepast kan worden.

Rapportage onderzoek:

CPS levert een rapportage aan die als volgt is samengesteld:

- Aanleiding onderzoek
- Doel onderzoek

- Algemene onderzoeksvraag en deelvragen
- Design onderzoek
- Analyse aan de hand van de deelvragen met tekst en grafieken per leeftijdscohort
- Conclusies
- Aanbevelingen

Bronnen

- Berben, M. (2010). Het Nederlands op de BES eilanden, een 'vreemde taal?', CPS: Amersfoort.
- Buisman, M & Houtkoop, W (2014) Laaggeletterdheid in kaart. ECBO: 's-Hertogenbosch
- Houtkoop, W. Allen, J. Buisman, M. Fouarge, D. van der Velden, R. (2011). De geletterdheid van Nederland; economische, sociale en educatieve aspecten van de taal- en rekenvaardigheden van de Nederlandse beroepsbevolking. MGK rapport 00-40. Amsterdam: Max Goote kenniscentrum voor beroepsonderwijs en volwasseneneducatie.
- Houtkoop, W. Fouarge, D. van der Velden, R. (2011) Laaggeletterdheid in Nederland. Expertisecentrum beroepsonderwijs: Universiteit Maastricht
- Meijerink, 2010. Referentieniveaus. <http://www.taalenrekenen.nl/referentiekader/>
- Steehouder, P & Tijssen, M. (2011) Opbrengsten in beeld: Rapportage Aanvalsplan Laaggeletterdheid 2006-2010. CINOP, 's-Hertogenbosch.
- Stichting lezen en schrijven Nederland, actieplan laaggeletterdheid 2012-2015. <http://www.lezenenschrijven.nl/laaggeletterdheid/publicaties>
- Taalunie, 2014. Nederlands op z'n BEST, advies Taalunie,